ХУЛОСАИ

комиссияи экспертии шурои диссертатсионии 6D.КОА-020-и назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон оид ба диссертатсияи доктории Юлдашев Абдулла Қурбонмаматович дар мавзуи «Таҳаввули сужа ва образҳои шоҳону паҳлавонони Сосонӣ дар адабиёти форсу тоҷик (асрҳои X-XI)», ки барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.01.01 – Адабиёти тоҷик; равобити адабӣ

Диссертатсияи доктории Юлдашев Абдулла Қурбонмаматович ба таҳқиқи масъалаи таҳаввули сужаву образҳои шоҳон ва паҳлавонони Сосонӣ дар адабиёти асрҳои X-XI форсу тоҷик бахшида шудааст. Баъзе сужаҳо агарчи дар сарчашмаҳои гуногуни адабию таърихӣ мегузаранд, вале бидуни ба назар гирифтани методологияи муайяни муносибат муяссар намешавад, то нуктаҳои пайванд ва вижагиҳои таҳаввули онҳо ба таври илмӣ равшан карда шаванд. Муаллифи диссертатсия дар мисоли образи Сосон дуруст ба мушоҳида гирифтааст, ки дар сарчашмаҳои арабу мусулмонии асри X, эҳтимол, бобо ва ё бобокалони Сосон, аз рӯйи "Шоҳнома" ва "Корнома", падари Ардашерро ба ҳаҷҷи хонаи Каъба мебаранд. Боз ҳам дар асри X сарчашмаҳои арабу мусулмонӣ аз тоифае ба номи бану Сосон (табори Сосон) ёд мекунанд. Ин бану Сосон тоифаи айёроне буданд, ки дар Бағдод амал мекарданд. Дертар, эҳтимол, доираи фаълияти ин тоифа паҳноҳои дигареро ҳам фаро гирифтааст.

Ҳадафи асосии муаллифи диссертатсия баррасии масъалаи таҳаввули симои подшоҳону паҳлавонон ва сужаҳои вобаста ба воқеаҳои достонӣ мебошанд, ки дар марҳалаи муайяни таърихӣ дар адабиёти форсу тоҷик матраҳ шудаанд. Барои ҳалли шоистаи масъала дар диссертатсия ба мулоҳизаҳои илмии муҳаққиқони "Шоҳнома", фарҳанги замони Сосониён ва маълумоти сарчашмаҳои юнонию суриёнӣ, румию арманӣ, чинию арабӣ ва мусулмонӣ такя карда шудааст.

Аз ин ҷиҳат, мавзуи интихобкардаи диссертант муҳимму арзишманд буда, масъалаҳои мавриди таҳқиқ қарордодашуда аз нигоҳи назарияҳои илмии муосири шинохти сабки адабӣ баррасӣ шудаанд.

Аҳаммияти кори диссертатсионии мазкур бо он муайян мегардад, ки бори нахуст дар адабиётшиносии тоҷик таҳқиқи фарогир дар масъалаи таҳаввули сужа ва образҳои шоҳону паҳлавонони Сосонӣ дар адабиёти форсу тоҷик (асрҳои X-XI) мебошад, ки дар он тақрибан яксаду ҳафтоду панҷ эпизод, ки ба рафтору кирдори зиёда аз ҳаштсад персонаж ва қаҳрамон вобастагӣ дорад, баррасӣ шудааст. Муаллиф аввалин бор дар адабиётшиносии ватанӣ муқоиса ва истифода аз тақрибан ҳамаи сарчашмаҳои таърихию бадеиро ба

миён гузоштааст, ки ахбори онҳо гузориши Фирдавсиро такмил медиҳанд ва ё баробари гузориши “Шоҳнома” гузинаи дигаре пешниҳод мекунанд. Манзури муаллиф сарчашмаҳое мебошанд, ки то охири асри XX ба муомилоти илмӣ ворид шудаанд. Ҷиҳати дигари аҳаммияти ин диссертатсия дар он аст, ки муаллиф бар мабнои “Шоҳнома”, ки фарогири ахбори ниёкон мебошад, ахбори муаллифони манбаъҳои асримиёнагӣ ва маълумоти донишмандони давраи навро ба таври муқоиса таҳқиқ кардааст.

Дар диссертатсия тамоми маводди дастраси замони подшоҳии Сосониён, бино ба таомули ҷорӣ дар пажӯҳишҳои фарҳанг ва таърихи империяи Сосониён ба се марҳала тақсим шудааст: Марҳалаи оғози таърихи ташаккул ва пойдории шоҳаншоҳӣ (солҳои 205-379), марҳалаи мобайнӣ ва подшоҳии Хусрави Анӯшервон (379-579) ва марҳалаи таърихӣ, ки подшоҳии Ҳурмузди IV то инқирози давлати Сосониён (солҳои 579- 654)ро дар бар мегирад.

Бо мақсади ҳалли масъалаи мавриди назар ва мабоҳиси аслию фаръие, ки дар диссертатсия ба миён гузошта шудаанд, ба муайян кардан ва табақабандии сужаҳо ва образҳои марбут ба подшоҳон ва паҳлавонон дар оғози таърихи ташаккул ва пойдории шоҳаншоҳии Сосонӣ, таҳқиқи ҷудогонаи сужаҳои вобаста ба образҳои Сосон ва Бобак, Ардашери Бобакон ва сужаҳои вобаста ба шахсияти достонии ӯ, Шопури Арадшер, Урмузди Шопур, баррасии ҳамгирои сужаҳо ва образҳои Баҳроми Урмузд, Баҳроми Баҳром, Баҳроми Баҳромиён, Нарсии Баҳром, Урмузди Нарсӣ, таҳқиқи сужаҳои вобаста ба образи Шопури Зулактоф, муайян кардан ва табақабандии сужаҳо ва образҳои подшоҳон ва паҳлавонон дар марҳалаи мобайнӣ ва подшоҳии Хусрави Қубодон – Анӯшервон (солҳои 379-579), таҳқиқи сужаҳои вобаста ба Ардашери Некукор ва подшоҳони дигар то Баҳроми Гӯр, баррасии сужаҳои вобаста ба Яздгирд писари Баҳроми Гӯр ва подшоҳони дигар то Қубоди Парвиз, таҳқиқи сужаҳои вобаста ба образи Қубоди Парвиз, Анӯшервон ва шахсияти ӯ, образи Бузургмеҳр, муайян кардан ва табақабандии сужаҳо ва образҳои подшоҳон ва паҳлавонон аз подошоҳии Ҳурмузди IV то инқирози давлати Сосониён (солҳои 579-654), таҳқиқи сужаҳои вобаста ба образи Ҳурмузди Анӯшервон, Баҳроми Чӯбина ва шахсияти достонии ӯ, шахсияти Хусрави Парвиз ва лаҳзаҳои достонии ҳаёти ӯ, баррасии сужа ва образҳои Қубоди Парвиз, Арадашери Ширӯя, Фароини Гуроз, Фаррухзод, таҳқиқи образи занон: Гурдия, Ширин, Бӯрондухт, Озармухт ва сужаҳои вобаста ба ҳузури достонии онҳо, баррасии сужаҳои вобаста ба образи Яздгирди Шаҳрёр ва фарҷоми шоҳаншоҳии Сосониён таҳлилу таҳқиқ шудааст, ки чунин равиш дар адабиётшиносии тоҷик нав мебошад.

Нававарии кори диссертатсионии А.М. Юлдашев дар он зоҳир мешавад, ки диссертант бори нахуст дар адабиётшиносии муосир масъалаи таҳаввули сужа ва образҳои шоҳону паҳлавонони Сосонӣ дар адабиёти форсу тоҷик (асрҳои X-XI)-ро ба миён гузошта, оид ба масъалаҳои алоқаманд ба ин мавзуъ, ба мисли сужаҳо ва образҳои подшоҳон ва паҳлавонон дар оғози таърихи ташаккул ва пойдории шоҳаншоҳии Сосонӣ (солҳои 205-379), сужаҳо ва образҳои подшоҳон ва паҳлавонон дар марҳалаи мобайнӣ ва подшоҳии Хусрави Қубодон – Анӯшервон (солҳои 379-579), сужаҳо ва образҳои подшоҳон ва паҳлавонон аз подошоҳии Ҳурмузди IV то инқирози давлати Сосониён (солҳои 579- 654) таҳлилу таҳқиқ шудааст, ки дар адабиётшиносии тоҷик равише тоза аст.

Диссертант дар раванди иҷрои кори диссертатсионӣ ва ҳалли масъалаҳои алоқаманд ба мавзуъ аз методҳои муқоисавӣ-таърихӣ, тавсифӣ-таҳлилӣ, таҳқиқӣ-қиёсӣ, таҳлилӣ-оморӣ, консепсияи таҳлили забону услуби асари бадеӣ, таҳқиқи типологии жанрҳо, сохтори асари бадеӣ ва дигар меъёрҳои писандидаи илмӣ истифода кардааст.

Диссертатсияи Юлдашев Абдулла Қурбонмаматович аз муқаддима, се боб, хулоса ва китобнома иборат буда, бобҳо ба фаслҳо ва фаслҳо дар робита бо сужаҳо ва эпизодҳо тақсим шудаанд.

Диссертант дар асоси далелҳои муътамад бо истифода аз равишҳои ҷадиди таҳқиқ, ки дар адабпажӯҳии ҷаҳонӣ маъмул аст, бори аввал дар адабиётшиносии тоҷик ба таври комплексӣ масъалаҳои вобаста ба таҳаввули сужа ва образҳои подшоҳон ва паҳлавонони Сосониро дар қолаби монографӣ таҳқиқ ва ҷамъбаст кардааст. Масъалаҳо вобаста ба паҳлуҳои гуногуни бадеӣ, ғоявӣ ва маърифатии инкишофи сужаҳо ва таҳаввули образҳо дар сарчашмаҳо, пеш аз ҳама, “Шоҳнома”-и Фирдавсӣ дар адабиётшиносии тоҷик бори нахуст мавриди таҳқиқ қарор дода шудаанд. Саҳми шахсии муаллифи диссертатсияро, инчунин, таълифоти дар заминаи ҳамин мавзуъ анҷом додааш, ки дар қолаби мақолаҳои илмӣ чоп шудаанд, ба намоиш мегузоранд.

Дар хулосаи диссертатсия ба таври ҷомеъ натиҷаҳои таҳқиқи А.М. Юлдашев баён гардидаанд. Феҳристи адабиёт бар асоси меъёр ва талаботи ҷорӣ мураттаб гардидааст.

Диссертатсия ва автореферати Юлдашев Абдулла Қурбонмаматович дар мавзуи «Таҳаввули сужа ва образҳои шоҳону паҳлавонони Сосонӣ дар адабиёти форсу тоҷик (асрҳои X-XI)» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.01.01 – Адабиёти тоҷик; равобити адабӣ ба талаботи бандҳои 32-35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, тахти № 267 тасдиқ шудааст, мувофиқат менамояд.

Муҳтавои асосии диссертатсия дар 22 мақолаи муаллиф, аз ҷумла 16 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 1 монография инъикос ёфтааст. Автореферати диссертатсия ва мақолаҳои нашркардаи унвонҷӯ фарогири мазмуну муҳтавои диссертатсия мебошанд. Мақолаҳои илмии интишорёфтаи муаллиф ва теъдоди маводи чопшуда ба талаботи бандҳои 34 ва 35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ мувофиқат менамоянд.

Дар матни диссертатсияи Юлдашев Абдулла Қурбонмаматович истифодаи мавод бидуни ишора ба муаллиф ё маъхаз ба назар намерасад. Ин аз риоя шудани банди 37-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ гувоҳӣ медиҳад.

Дар хулосаи диссертатсия дастовардҳои таҳқиқ ва моҳияти масъалаҳои меҳварӣ зикр ёфта, дурнамои мавзуи таҳқиқӣ таъйин шудааст. Аҳаммияти таҳқиқ, навгониҳои илмӣ ва арзиши амалии онро ба назар гирифта, комиссияи экспертӣ ба чунин хулоса омад, ки диссертатсияи Юлдашев Абдулла Қурбонмаматович дар мавзуи «Таҳаввули сужа ва образҳои шоҳону паҳлавонони Сосонӣ дар адабиёти форсу тоҷик (асрҳои X-XI)» кори таҳқиқии анҷомёфта буда, ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ мебошад ва онро барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.01.01 – Адабиёти тоҷик; равобити адабӣ ба ҳимоя пешниҳод кардан мумкин аст.

Комиссияи экспертӣ дар асоси банди 60-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ пешниҳод менамояд:

1. Диссертатсияи Юлдашев Абдулла Қурбонмаматович дар мавзуи «Таҳаввули сужа ва образҳои шоҳону паҳлавонони Сосонӣ дар адабиёти форсу тоҷик (асрҳои X-XI)» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои филологӣ дар ҷаласаи шурои диссертатсионии 6D.КОА-020-и назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон тариқи овоздиҳии ошкоро ба ҳимоя қабул карда шавад.

2. Комиссияи экспертӣ муҳаққиқони зеринро, ки корҳои илмӣ-таҳқиқиашон ба ихтисоси 10.01.01 – Адабиёти тоҷик; равобити адабӣ мувофиқат доранд, ба ҳайси муқарризони расмӣ пешниҳод менамояд:

– **Нуров Нуралӣ Норович –** доктори илмҳои филологӣ, директори Институти илмӣ-тадқиқотии илмҳои ҷомеашиносии Муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров»;

– **Юсуфов Умриддин Абдукофиевич** – доктори илмҳои филологӣ, мудири шуъбаи таърихи адабиёти Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон;

– **Асозода Ҳотам Раҷаб** – доктори илмҳои филологӣ, директори генералии Муассисаи давлатии «Муҷтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб».

3. Ба сифати муассисаи пешбар **Донишгоҳи байналмилалии забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода** пешниҳод мешавад.

4. Барои гузоштани эълони ҳимоя, матни диссертатсия ва автореферати он дар сомонаҳои Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ва Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷозат дода шавад.

5. Барои чопи автореферат бо ҳуқуқи дастнавис ва ирсол гардидани он ба суроғаҳои таъйиншуда иҷозат дода шавад.

Раиси комиссияи экспертӣ:
доктори илмҳои филологӣ,
узви шурои диссертатсионӣ — Низомӣ Муҳриддин Зайниддин

Аъзои комиссияи экспертӣ:
доктори илмҳои филологӣ, профессор,
узви шурои диссертатсионӣ — Сироҷиддини Эмомалӣ

доктори илмҳои филологӣ, профессори
кафедраи назария ва таърихи адабиёти
Донишгоҳи байналмилалии забонҳои
хориҷии Тоҷикистон ба номи
Сотим Улуғзода — Исрофилниё Шарифмурод Раҳимзода

«25» феврали соли 2025.